

Mihail Udroi

Judecător la Înalta Curte de Casație și Justiție

Fișe de Procedură penală
Partea generală
Teorie și cazuri practice

Ediția 4

- revizuită, adăugită și reactualizată -

Editura C.H. Beck
București 2023

CUPRINS

Explicații despre structura fișelor.....	IX
Abrevieri	XXIX
Fișa nr. 1. Procesul penal și procedurile penale.....	1
Fișa nr. 2. Principiile procesului penal.....	6
Fișa nr. 3. Aplicarea legii procesuale penale în timp și spațiu	33
Fișa nr. 4. Părțile	38
Fișa nr. 5. Subiecții procesuali principali.....	52
Fișa nr. 6. Succesorii, reprezentanții și substituții procesuali	57
Fișa nr. 7. Organele judiciare	63
Fișa nr. 8. Avocatul.....	70
Fișa nr. 9. Asistența juridică.....	77
Fișa nr. 10. Acțiunea penală	84
Fișa nr. 11. Acțiunea civilă.....	105
Fișa nr. 12. Competența funcțională	126
Fișa nr. 13. Competența materială.....	131
Fișa nr. 14. Competența personală.....	139
Fișa nr. 15. Competența teritorială.....	147
Fișa nr. 16. Verificarea competenței de către organele judiciare.....	153
Fișa nr. 17. Prorogarea de competență	160
Fișa nr. 18. Incompatibilitatea, abținerea și recuzarea.....	173
Fișa nr. 19. Ipoteze de modificare a competenței teritoriale	190
Fișa nr. 20. Teoria generală a probelor.....	200
Fișa nr. 21. Administrarea probelor.....	210
Fișa nr. 22. Consultarea dosarului.....	219
Fișa nr. 23. Aprecierea probelor.....	223
Fișa nr. 24. Reguli generale în materia audierii persoanelor.....	231
Fișa nr. 25. Declarațiile suspectului și ale inculpatului.....	236
Fișa nr. 26. Declarațiile persoanei vătămate	242

Fișa nr. 27. Declarațiile părții civile și ale părții responsabile civilmente	252
Fișa nr. 28. Martorii	256
Fișa nr. 29. Procedee probatorii de descoperire și ridicare a probelor	275
Fișa nr. 30. Perchezițiile (corporală, a vehiculului, domiciliară și informatică)	282
Fișa nr. 31. Supravegherea tehnică	298
Fișa nr. 32. Metode speciale de cercetare	315
Fișa nr. 33. Obținerea datelor privind tranzacțiile financiare și obținerea de date privind situația financiară a unei persoane	328
Fișa nr. 34. Conservarea datelor informatice	336
Fișa nr. 35. Înscrierile și mijloacele materiale de probă	340
Fișa nr. 36. Identificarea persoanelor și a obiectelor. Fotografiera și amprentarea suspectului, inculpatului sau a altor persoane	344
Fișa nr. 37. Constatările de specialitate și expertizele	348
Fișa nr. 38. Categoriile speciale de expertize sau lucrări medico-legale	360
Fișa nr. 39. Instituții relative la administrarea probelor (martorii asistenți, comisia rogatorie și delegarea)	367
Fișa nr. 40. Teoria generală a măsurilor preventive	371
Fișa nr. 41. Reținerea	392
Fișa nr. 42. Arestarea preventivă	396
Fișa nr. 43. Arestul la domiciliu	427
Fișa nr. 44. Controlul judiciar	438
Fișa nr. 45. Controlul judiciar pe cauțiune	456
Fișa nr. 46. Măsurile de ocrotire	464
Fișa nr. 47. Internarea medicală provizorie	466
Fișa nr. 48. Obligarea provizorie la tratament medical	474
Fișa nr. 49. Internarea nevoluntară în vederea efectuării expertizei medico-legale psihiatrice	482
Fișa nr. 50. Măsurile asigurătorii. Restituirea lucrurilor. Restabilirea situației anterioare	487
Fișa nr. 51. Citarea, comunicarea și modificarea actelor procedurale. Mandatul de aducere. Accesul la bazele electronice de date	514
Fișa nr. 52. Cheltuielile judiciare	525
Fișa nr. 53. Termenele	533
Fișa nr. 54. Amenda judiciară	540
Fișa nr. 55. Sancțiunile procesual penale	546
Bibliografie generală	569

PROCESUL PENAL ȘI PROCEDURILE PENALE

I. COMENTARIU INTRODUCȚIV

Procesul penal și procedurile penale constituie obiectul celor mai aprinse dezbateri din societatea românească în ultimii ani. Astfel, cunoașterea normelor care reglementează procesul penal, precum și procedurile penale prezintă o importanță semnificativă în înțelegerea modalității de funcționare a anumitor instituții procesuale.

Procesul penal demarează odată cu începerea urmăririi penale în urma sesizării organelor judiciare și parcurge una sau mai multe faze procesuale, fiind în unele cazuri (nu întotdeauna) liantul dintre infracțiunea prin care a fost adusă atingere valorilor sociale protejate de legea penală și sancțiunea penală aplicată de către instanță, care este pusă în executare după rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești.

Codul de procedură penală și unele legi speciale cuprind normele de procedură care reglementează desfășurarea procesului penal și a procedurilor penale aflate în legătură cu acesta. Organele judiciare trebuie să respecte atât aceste norme, cât și soluțiile jurisprudențiale obligatorii ale CtEDO, CJUE, I.C.C.J. și ale Curții Constituționale.

În acest fel este asigurată eficiența garanțiilor procedurale reglementate în scopul desfășurării procedurilor penale în mod echitabil, întrucât rolul acestora este acela de a asigura echilibrul procesual.

CUVINTE CHEIE

Norma de procedură penală este norma care prevede regulile de desfășurare ale procedurilor penale (dispoziția sau preceptul), precum și sancțiunile aplicabile în cazul încălcării acestora (sancțiunea). În

doctrină (Gh. Mateuț, *Procedură penală, Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2019, p. 21) s-a arătat că „din redactarea **normelor procesuale** penale nu lipsește niciodată dispoziția, care este cuprinsă în mod explicit, însă celelalte **elemente** (ipoteza și sancțiunea) pot lipsi din formula legii, fiind doar deduse sau incluse în alte norme juridice”. În esență, în procedura penală pot fi distinse următoarele două mari categorii de norme: **normele procesuale referitoare la actele și/sau măsurile procesuale și norme procedurale** ce constituie complementul celor **dintâi norme** și prin intermediul cărora sunt puse în executare actele și/sau măsurile procesuale.

Actul procesual este actul părților sau al organelor judiciare prin care sunt exercitate drepturi procesuale ori sunt îndeplinite obligații procesuale, potrivit funcțiilor procesuale pe care aceștia le îndeplinesc, în vederea asigurării fiabilității procesului penal (de exemplu, plângerea prealabilă, ordonanța procurorului prin care se dispune punerea în mișcare a acțiunii penale, rechizitoriul, încheierea prin care se dispune luarea măsurii arestării preventive, încheierea instanței prin care se dispune administrarea unor mijloace de probă, sentința, decizia etc.).

Actul procedural este actul prin care se aduce la îndeplinire un act sau o măsură procesuală (de exemplu, mandatul de arestare este actul emis în temeiul încheierii prin care s-a dispus măsura arestării preventive, în vederea aducerii la îndeplinire a acesteia; actul procesual al organului de urmărire penală ori al instanței judecătorești prin care se dispune audierea unui martor, ori a unui inculpat, este adus la îndeplinire prin citarea persoanelor ce urmează a fi audiate sau prin consemnarea celor declarate de aceste persoane cu ocazia ascultării în cuprinsul unei declarații).

Măsurile de drept procesual penal sunt măsuri procesuale sau procedurale ce pot fi dispuse de organele de urmărire penală sau de instanța de judecată în vederea asigurării bunei desfășurări a procesului penal.

Garanțiile procesuale sunt mijloace procesuale prin care sunt garantate drepturile și libertățile participanților în cadrul procedurilor penale.

Fazele procesuale sunt diviziuni ale procesului penal.

Etapa procesuală este o subdiviziune a unei faze a procesului penal.

Stadiul procesual este subdiviziune a unei etape procesuale (de pildă, judecata în apel sau revizuirea). Fiecare etapă procesuală poate avea mai multe stadii de desfășurare a procesului penal.

II. FAZELE PROCESULUI PENAL – EXPLICAȚII

1. Cadru general

➤ Procesul penal – are, de regulă, **patru faze procesuale**:

- a. **urmărirea penală**: are ca moment de debut ordonanța de începere a urmăririi penale și ca moment final trimiterea sau netrimitea în judecată;
- b. **camera preliminară**: de la data înregistrării rechizitoriului la instanță până la data rămânerii definitive a încheierii judecătorului prin care s-a dispus începerea judecății sau restituirea cauzei la parchet;
- c. **judecata**: debutează la momentul începerii judecății și are ca moment final pronunțarea hotărârii definitive;

d. executarea hotărârilor definitive: începe cu primele acte de punere în executare a hotărârii judecătorești definitive și se finalizează cu sesizarea organului judiciar de executare.

- ordinea activităților judiciare procesuale în cadrul fazelor procesului penal este prestabilită de lege;
- nu este necesar ca procesul penal să treacă prin toate fazele procesuale;
- în cadrul procesului penal, *organele judiciare* își desfășoară activitatea în vederea descoperirii infracțiunilor, identificării participanților la acestea și tragerii lor la răspundere penală;
- *sunt organe judiciare:*
 - i) organele de cercetare penală (generale sau speciale);
 - ii) procurorul;
 - iii) judecătorul de drepturi și libertăți sau de cameră preliminară;
 - iv) instanțele judecătorești;
 - v) judecătorul delegat cu executarea/judecătorul delegat cu supravegherea privării de libertate.
- pe lângă organele judiciare, sunt angrenați în activitatea judiciară următorii *participanți*: părțile procesuale (inculpat, partea civilă, partea responsabilă civilmente), subiecții procesuali principali (suspectul și persoana vătămată), precum și alți participanți (avocați, martori, experți etc.);
- *organele de constatare* nu sunt organe judiciare și, prin urmare, nu pot emite acte procesuale sau procedurale în procesul penal.

2. Faza urmăririi penale

- *are trei etape procesuale:*
 - a. etapa de investigare a faptei (odată cu începerea urmăririi penale până la continuarea efectuării urmăririi penale față de suspect/punerea în mișcare a acțiunii penale);
 - b. etapa de investigare a persoanei (după continuarea efectuării urmăririi penale față de suspect/punerea în mișcare a acțiunii penale);
 - c. etapa rezolvării cauzei de către procuror.
- faza de urmărire penală are ca *punct de plecare* emiterea ordonanței de începere a urmăririi penale *in rem*/declarația orală a procurorului prin care se arată în cazul infracțiunii de audiență că începe urmărirea penală. Această fază procesuală se finalizează cu adoptarea unei *soluții* de clasare, renunțare la urmărirea penală prin ordonanță sau de trimitere în judecată prin rechizitoriu sau prin acordul de recunoaștere a vinovăției;
- pe parcursul fazei de urmărire penală procurorul nu are competența funcțională de a aplica sancțiuni penale suspectului sau inculpatului; deopotrivă, această fază procesuală nu se poate finaliza cu aplicarea unei astfel de sancțiuni, ci numai cu dispunerea unei soluții de netrimiteră în judecată (însoțită în ipoteza renunțării la urmărirea penală de posibilitatea impunerii unor obligații) ori a unei soluții de trimitere în judecată.

3. Faza camerei preliminare

- *are două etape procesuale:*
 - a. judecata în primă instanță;
 - b. soluționarea contestației formulate împotriva încheierii judecătorului de cameră preliminară.

- faza de cameră preliminară are ca *punct de plecare* sesizarea instanței cu rechizitoriul și se finalizează în momentul rămânerii definitive a încheierii prin care se dispune *fie începerea judecării* (când procesul penal trece în această fază, deoarece se pot stabili obiectul și limitele judecării), *fie restituirea cauzei la parchet* (când procesul penal se reîntoarce în faza de urmărire penală ca urmare a constatării nelegalității sau neloialității urmăririi penale ori a neregularității rechizitoriului);
- în această fază procesuală judecătorul de cameră preliminară nu are competența de a determina existența sau nu a vinovăției inculpatului ori de a aplica sancțiuni penale;
- nu toate procesele penale au faza de cameră preliminară, ci numai cele în care sesizarea instanței se realizează *prin rechizitoriu*. Procesul penal va trece din faza de urmărire penală *direct în faza de judecată* dacă instanța este sesizată printr-un acord de recunoaștere a vinovăției sau prin încheierea judecătorului de cameră preliminară prin care este admisă plângerea formulată împotriva soluției de clasare dispuse față de un inculpat și începerea judecării.

4. Faza judecării

- *are două etape procesuale:*
 - a. judecata în primă instanță;
 - b. judecata în apel (singura cale ordinară de atac).
- sesizarea instanței reprezintă actul prin care procurorul declanșează faza de judecată a procesului penal; actul de sesizare a instanței este rechizitoriul, acordul de recunoaștere a vinovăției sau încheierea judecătorului de cameră preliminară prin care este admisă o plângere formulată împotriva soluției de clasare emise față de un inculpat și prin care se dispune începerea judecării;
- o cauză mai poate ajunge pe rolul unei instanțe competente în urma unui conflict pozitiv sau negativ de competență prin regulatorul de competență încorporat în încheierea instanței ierarhic superioare, sau prin sentința de declinare de competență;
- judecata este singura fază procesuală în care în urma evaluării probelor prin raportare la standardul probatoriu dincolo de orice îndoială rezonabilă instanța de judecată poate aplica o pedeapsă/măsură educativă ori măsuri de siguranță.

5. Faza executării

- *are două etape procesuale:*
 - a. punerea în executare a hotărârii penale și, dacă este cazul, modificări ce ar putea interveni în cursul executării;
 - b. soluționarea căii (ordinare) de atac a contestației.
- debutează la momentul rămânerii definitive a hotărârii judecătorești care se pune în executare.

NU FI TENTAT SĂ CONSIDERI CĂ (...)

- (...) 1. noțiunea de proces penal este sinonimă cu noțiunea de procedură penală, **deoarece** procedurile penale sunt mai extinse decât sfera procesului penal, cuprinzând pe lângă acesta și alte proceduri judiciare (de exemplu: reabilitarea), precum și procedurile în cadrul căilor extraordinare de atac;

- (...) 2. procesul penal este sinonim cu noțiunea de cauză penală, deoarece prin cauză penală se înțelege obiectul procesului penal: fapta și încadrarea juridică a acesteia, precum și persoana acuzată. În doctrină (*Gh. Mateuț*, op. cit., p. 28) s-a arătat că „procesul penal se pornește atunci când există probe sau indicii temeinice că s-a săvârșit o faptă prevăzută de legea penală. Fapta comisă sau presupusă ca fiind comisă formează obiectul material al procesului penal, iar raportul de drept penal născut din comiterea acestei fapte reprezintă obiectul juridic al procesului penal. Obiectul procesului penal, atât cel material, cât și cel juridic, se mai numește și cauză penală, litigiu penal sau pricină penală și are menirea să declanșeze procesul penal”;
- (...) 3. normele procesuale au același conținut cu normele procedurale, **deoarece** acestea din urmă sunt cele prin care se reglementează punerea în executare a actelor/măsurilor procesuale;
- (...) 4. numai în sfera organelor de constatare intră competența de constatare a infracțiunilor, **deoarece** și organele judiciare pot constata comiterea unei infracțiuni (de pildă, în cazul infracțiunilor flagrante sau al celor de audiență).

BLACK BOX

1. Procesul penal finalizat printr-o soluție de netrimitere în judecată poate fi reluat prin soluția dispusă prin încheiere de judecătorul de cameră preliminară, caz în care va continua faza de urmărire penală. Tot astfel, se va relua urmărirea penală și atunci când, în faza de cameră preliminară, judecătorul dispune restituirea cauzei la parchet.

2. Judecătorul de cameră preliminară poate aplica sancțiuni penale, însă nu în cadrul fazei de cameră preliminară, ci în procedurile penale desfășurate ulterior dispunerii unei soluții de netrimitere în judecată, când, la sesizarea procurorului, poate lua/confirmă măsura de siguranță a obligării la tratament medical ori a internării medicale sau poate dispune luarea măsurii confiscării speciale (nu și a confiscării extinse sau a interzicerii ocupării unei funcții sau a exercitării unei profesii).

SUBIECTE RECAPITULATIVE

1. Care vor fi fazele și etapele procesului penal în urma admiterii căii extraordinare de atac prevăzute de art. 466-469 C.proc.pen.?
2. Este posibilă în faza de executare reindividualizarea pedepsei închisorii? Dar reindividualizarea unei măsuri educative neprivative de libertate?
3. Are judecătorul de cameră preliminară competențe după finalizarea procesului penal?
4. În ce faze procesuale pot fi luate măsuri preventive?
5. Este posibilă întoarcerea unei cauze dintr-o fază procesuală în alta?

2

PRINCIPIILE PROCESULUI PENAL

I. COMENTARIU INTRODUCȚIV

Principiile (fundamentale) ale procesului penal reprezintă cele mai importante reguli procedurale care pot fi aplicate în tot cursul procesului penal, în vederea asigurării fiabilității procesului și atingerii scopului acestuia.

Codul de procedură penală prevede *cu caracter exemplificativ* principiile fundamentale ale procesului penal. Astfel, pe lângă principiile explicite prevăzute de Codul de procedură penală, din prevederile Constituției, ale tratatelor constitutive ale Uniunii Europene, ale celorlalte reglementări ale Uniunii Europene în materie procesual penală, precum și ale pactelor și tratatelor privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care România este parte, decurg și alte principii implicite ale procesului penal, cum ar fi cel al egalității persoanelor în procesul penal sau principiul proporționalității.

Principiile procesului penal se află într-o legătură indisolubilă unele cu altele. Principiul legalității constituie un principiu-cadru din care decurg celelalte principii. Aflarea adevărului se află, de asemenea, în legătură cu toate celelalte principii.

Respectarea principiilor procesului penal *are caracter obligatoriu*, care decurge din *forța juridică supra-legislativă* pe care actualul Cod de procedură penală le-o acordă principiilor prin raportare la izvoarele lor.

PRINCIPII PREVĂZUTE EXPLICIT DE CODUL DE PROCEDURĂ PENALĂ – EXPLICAȚII

A. PRINCIPIUL LEGALITĂȚII (art. 2 C.proc.pen.)

- legiuitorul trebuie să prevadă normele procedurale în mod explicit în vederea satisfacerii exigenței de previzibilitate;
- desfășurarea întregului proces penal și a procedurilor penale trebuie realizată cu respectarea legii (*nullum iudicium sine lege, nemo iudex sine lege*);
- se aplică atât în cursul urmăririi penale, al procedurii de cameră preliminară și al judecății, cât și după rămânerea definitivă a hotărârii; principiul legalității fazei de executare este stipulat și de art. 1 din Legea nr. 254/2013, respectiv de art. 4 din Legea nr. 253/2013;
- asigurarea respectării principiului legalității este realizată prin instituirea unor sancțiuni procesuale (nulitatea, excluderea probelor nelegal sau neloial administrate etc.), dar și prin prevederea unor obligații procedurale pozitive în sarcina procurorului, judecătorului de cameră preliminară sau a instanței de judecată (supravegherea urmăririi penale de procuror, verificarea legalității sesizării instanței, a actelor procesuale sau procedurale sau a probelor din cursul urmăririi penale în cadrul procedurii de cameră preliminară, verificarea legalității sentinței penale în căile de atac etc.);
- deopotrivă, încălcarea legalității procesuale poate conduce la aplicarea sancțiunii amenzii judiciare, ori de sancțiuni disciplinare magistraților care au încălcat grav normele de procedură sau chiar la reținerea comiterii unor infracțiuni (mărturia mincinoasă – art. 273 C.pen.; complotarea intereselor justiției – art. 277 C.pen.; cercetarea abuzivă – art. 280 C.pen. etc.).
- **cerințele de calitate a legii:** în DCC nr. 51/2016 s-a reținut că „principiul legalității pune, în mod esențial, accentul pe *respectarea exigențelor de calitate a legislației interne*, legislație care, pentru a fi compatibilă cu principiul preeminenței dreptului, trebuie să **îndeplinească cerințele de accesibilitate** (normele care guvernează materia interceptării comunicațiilor trebuie reglementate la nivel de lege), **claritate** (normele trebuie să aibă o redactare fluentă și inteligibilă, fără dificultăți sintactice și pasaje obscure sau echivoce, într-un limbaj și stil juridic specific normativ, concis, sobru, cu respectarea strictă a regulilor gramaticale și de ortografie), **precizie** și **previzibilitate** (*lex certa*, norma trebuie să fie redactată clar și precis, astfel încât să permită oricărei persoane – care, la nevoie, poate apela la consultanță de specialitate – să își corecteze conduita și să fie capabilă să prevadă, într-o măsură rezonabilă, consecințele care pot apărea dintr-un act determinat)”.

NU FI TENTAT SĂ CONSIDERI CĂ (...) aplicarea principiului legalității este limitată doar la sfera procesului penal, **deoarece** exigența de legalitate se aplică tuturor procedurilor penale, ca o consecință directă a caracterului constituțional și general aplicabil al principiului.